

EKOLOJİ TERROR

Konkret ölkə tərəfindən və ya şəxs tərəfindən digər ölkənin flora və faunasına zərər yetirməklə, təbii sərvətlərini məhv etməklə, bilərəkdən vurulan ziyan ekoloji terror hesab edilir.

1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiasını reallaşdırmaq məqsədilə apardığı müharibə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20%-i işğal edilmişdir.

Ermənilər təkcə insan genosidi deyil, həm də ekoloji genosid (ekosid) törətmişlər. Partlayan bomba, raket və top mərmiləri, zəhərli sursatlar təbii landşaftlarla yanaşı, aqrolandşaftları da məhv etmişdir. Ərazinin ekoloji tarazlığı pozulmuş, genişmiqyaslı hərbi eroziya yaranmışdır. Respublikanın işğala məruz qalmış rayonlarında düşmən yeraltı sərvətlərimizi qarət etmiş və bu gün də bu sərvətləri erməni quldurları dağıdırlar.

Cəbhə bölgəsinin mədəni aqrolandşaftlarında, o cümlədən buğda zəmilərində, üzüm bağlarında hər addımda səngərlər, xəndəklər, yağınlar, bomba və mərmilərin yaratdığı çalalar yaranmışdır. Radioaktiv mərmilər, zəhərli partlayıcılar torpaqları zəhərləmiş və toksikoloji vəziyyəti xeyli gərginləşdirmişdir. Respublikanın müharibəyə məruz qalan ərazilərində yaşıllıqlar dağılmış, vəhşi heyvanların bir qismi qırılmış, bir qismi ərazini tərk etmiş zooloji genosid (zoosid) yaranmışdır. İşğal altında olan ərazilərdə ekosistemlər dağılmışdır. Ərazi sursat qalıqları ilə çirklənmiş, basdırılan minalar daimi təhlükə mənbəyinə çevrilmişdir.

Məşələr, meşə zolaqları, otluqlar, kəndlərdə qalan binalar, qəbiristanlıqlar və başqa obyektlər düşməncəsinə yandırılır, tarixi abidələr məhv edilir.

Azərbaycanda mövcud olan 14 dövlət qoruğu və 24 yasaqlıqdan 2 qoruq, 4 yasaqlıq və bir çox təbii tarixi abidələr hazırda işğal altındadır.

Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Qarabağ bölgəsində erməni işğalı altında qalan 269 min hektar meşə sahəsinin qəddarcasına qırılmış, həmin ərazilərdə nadir bitki və heyvanat aləmi əsasən məhv edilmişdir.

Respublikamızın hidrometeoroloji şəraitinin öyrənilməsində, xüsusən meteoroloji proqnozlarda su ehtiyatlarının qiymətləndirilməsində olduqca böyük əhəmiyyəti olan 10 meteoroloji stansiya, 3 meteoroloji məntəqə, 2 aerometereoloji stansiya, 3 aerometereoloji məntəqə, 20 hidroloji məntəqə işğal zonasında qalmışdır. Olunmur və sahibsiz qalmışdır. Ermənilər həmin ərazilərdə böyük əhəmiyyətə malik olan təbiət və tarixi abidələrin əksəriyyətini məhv etmişlər. İşğal olunmuş rayonların ərazilərində və Yuxarı Qarabağda Azərbaycanın "Qırmızı Kitab"ına düşmüş məməlilərin 4 növü, quşların 8 növü, balıqların 1 növü, amfibiya və reptililərin 3 növü, həşəratların 8 növü, bitkilərin isə 27 növü məskunlaşmışdır.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatına görə, ən zəngin faydalı qazıntı yataqları məhz işğal olunan ərazilərdə qalıb. Belə ki, bu ərazilərdə 155 müxtəlif növ faydalı qazıntılar yataqları, o cümlədən 5 qızıl, 6 civə, 2 mis, 1 qurğuşun və sink, 19 üzlük daşı, 10 mişar daşı, 4 sement xammalı, 13 tikinti daşları, 1 soda istehsalı üçün xammal, 21 pemza və vulkan külü, 10 gil, 9 qum-çınqıl, 5 tikinti qumu, 9 gips, gəc, 14 əlvan və bəzən daşları olan əqiq, yəşəm, oniks, cad, 11 şirin yeraltı su və 10 mineral su yataqları yerləşir. Erməni tərəfinin işğal altındakı bu yataqları vəhşicəsinə istismar etməsi onların bu torpaqlarda uzun müddət sahiblik edə bilməyəcəklərinin fərqi olmalarını göstərməklə yanaşı, həm də təbiətin insana bəxş etdiklərinə qarşı düşməncəsinə münasibətin sübutudur. Dünya bazarında işğal altındakı yataqlardan əldə edilən bəzək daşlarından düzəldilən əşyalar, suvenirlər baha qiymətə erməni malı adı altında satılır.

İşğal altındakı ərazilərdə 247352 ha meşə sahəsi qalıb ki, bu da Ermənistanın bütün meşələrinin 55 faizindən çoxdur.

İşğal olunmuş ərazilərdə təbiət abidələri vəhşicəsinə məhv edilir. 152 ağac növü, 13197,5 ha qiymətli meşə sahəsi, 5 geoloji obyektin istismarı ermənilər üçün gəlir mənbəyinə çevrilib. İşğal altındakı torpaqlarımızda ekoloji əhəmiyyətə malik bir çox göllər var ki, onların arasında ən çox antropogen təsirə məruz qalanı Işıqlı Qaragöldür. Laçın rayonu ilə Ermənistanın Gorus rayonu arasında yerləşən gölün ətrafında ermənilərin məskunlaşması və göl suyundan suvarma məqsədləri üçün istifadə edildiyinə dair məlumatlar var. Burada iri nasos stansiyaları quraşdırılmaqla gölün suyunu çirklənməsi və quruması təhlükəsi artıq reallaşmışdır. Ümumilikdə isə işğal altındakı torpaqlarda Böyük Alagöl, Kiçik Alagöl, Zalxagöl, Canlıgöl, Qaragöl, Alagöl, Işıqlı Qaragöl kimi göllər qalıb. Bu göllərin qidalanması qar və yeraltı sular hesabına təmin olunur. Lakin antropogen təsirə məruz qalmaları göllərin çirklənməsinə və beləliklə də Azərbaycan üçün daha bir ekoloji problemin əsasının qoyulmasına səbəb olur.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Laçın rayonunun ərazisindəki dünya şöhrətli qırmızı palıd konyak istehsalında çəllək kimi istifadə olunur. Rayonun Piçənis və Hacısamli meşələrində 4000 ha artıq sahəni əhatə edən palıd ağacları hələ illər əvvəl fransızların diqqətini cəlb etmişdi. Xankəndinə yol çəkən fransızlar konyak istehsalında həmin palıd ağaclarından hazırlanan çəlləklərdən istifadə edirdilər. İllər keçib və bu dəfə də

fransızları palıd ağacları ilə ermənilər təmin edir. Ağaclar yenə də əvvəlki kimi qırılaraq Fransaya satılır. Qoz ağaları isə mebel istehsalı üçün İrana göndərilir.

Füzuli rayonunun Seyidmahmudlu və Qaraxanbəyli kəndlərinin arasında yerləşən ərazidə xüsusi laboratoriyanın yaradılması və infeksiyon mənşəli qalıqların Köndələnçay vasitəsilə axıdılması barədə məlumatlar daha bir təhlükədən xəbər verir. Yayılan məlumatlara görə, həmin laboratoriyada yoluxucu xəstəliklər tədqiq edilir və tədqiqatlar əsasən azərbaycanlı əsirlərin orqanları üzərində aparılır. Daha sonra infeksiyon mənşəli qalıqlar su vasitəsilə axıdılır.

Kür çayının ümumi uzunluğu 1515 km-dir. Onun 200 km-i Türkiyə ərazisinə, 400 km-i Gürcüstana və 915 km-i Azərbaycan ərazisinə düşür. Hövzənin sahəsi 188 min km² təşkil edir. Mənsəbindən 236 km məsafədə (Sabirabad şəhəri yaxınlığında) Kür ən böyük qolu olan Arazla birləşir. Başlanğıcını Türkiyənin Bingöl silsiləsindən (3000 m hündürlükdə) götürən, ümumi uzunluğu 1072 km, Azərbaycan ərazisində 580 km olan Araz çayı Kürə qovuşanaqadək Ermənistanın 15 irili-xirdalı şəhərlərinin tullantılarını, sənaye və dağ-mədən sularını toplayaraq Kür çayına axıdılır.

Xüsusilə Arazın qolu olan Oxçuçay (Azərbaycan ərazisində 580 km olan) tarixən Azərbaycanın, 1920-ci ildə isə Ermənistan tərəfindən ilhaq olunan Qafan, Qacaran mis-molibden və Ley-Liçkivaz qızıl yataqlarının zərərli sularını Araz çayına axıdılır və onu dözülməz dərəcədə çirkləndirir.

İndi Ermənistan adlanan ərazi bütövlükdə Araz və Kür çaylarının hövzələri hüduqlarında yerləşir. Deməli onun bütün çirkab suları bu 2 çaydan başqa heç yerə axıdıla bilməz. Bu azmış kimi, sənaye ehtiyatlarının 70%-nin Azərbaycana düşən Söyüdlü (Zod) qızıl yatağının saflaşdırıcı kombinatı, yatağın bir hissəsinin yerləşdiyi Basarkeçər rayonunda yox, oradan 280 km aralıda Araz çayının yaxınlığında Vedi rayonunun Dəvəli kəndində inşa edilmişdir. Çünki Söyüdlü (Zod) yatağında qızıl filizinin saflaşdırılması və zənginləşdirilməsi texnologiyası çox mürəkkəb sionlaşma pirometallurgiya texnologiyası ilə aparılmalıdır və burada digər kimyəvi elementlərlə yanaşı çox zəhərli kalium (natrium) sionid turşusundan istifadə ediləcəkdir.

Uzun illərdir ki, Ermənistan Araz boyu bütün çirkab sularını iri borularla toplayıb (qapalı sistem) gətirərək Sədərəkə həmsərhəd olan Surenavan kəndi ərazisində Araza axıdılır. Özləri isə çayın yuxarı çirklənməmiş hissəsinin suyundan istifadə edir. Hər ay orta hesabla Kür və Araz çayları vasitəsilə Gürcüstandan 280-300 min m³, Ermənistandan 230-250 min m³ çirklə su Azərbaycan ərazisinə daxil olur. Bundan başqa Kürün sağ qolu olan Ağstafaçayın bütün hövzəsi Ermənistan ərazisindədir və İcevan, Dilican və digər şəhərlərdən ildə 1 milyon m³ çirklə su Kürə daxil olur.

Araz çayının üzərində Azərbaycanla İran İslam Respublikasının birlikdə tikdiyi Araz (Naxçıvan) su anbarı balıqçılıq sənayesində mühüm rol oynayır. Bu su mənbəyinin çirklənməsinin əsas səbəbi Ermənistan tərəfindən bütün çirklə suların birbaşa Araz çayına axıdılmasıdır. Su axını ilə Araz (Naxçıvan) su anbarına tökülən tullantılar bu su hövzəsinin dərin hissələrində polisaprob orqanizmlərin gur inkişafına səbəb olur. Ağır metallar və zəhərli maddələr isə qida vasitəsilə insanlarımızın orqanizmini zəhərləyir.

Ağstafaçay və Xramçay çayları Kür çayına qoşulduqdan sonra Kür sularında fenolların, Oxçuçay Araz çayına birləşdikdən sonra isə Araz sularında ağır metalların miqdarı normadan 10-30 dəfə artıq olur. Aparılan elmi araşdırmalara görə, Ermənistanla həmsərhəd zonada yerləşən və ölkəmizin balıqçılıq təsərrüfatının inkişafında mühüm rol oynayan Araz, Kür və Ağstafa çayları üzərində inşa edilən onlarca su anbarı Ermənistan tərəfdən son 20 ildə intensiv şəkildə çirklənməyə məruz qalıb.

Gorus və Sisyanın sənaye müəssisələrinin tullantıları Həkəri çayı vasitəsilə, Qacaran və Qafanın mis-molibden emalı kombinatlarının zəhərli tullantıları Oxçu çayı vasitəsilə Araz çayına, Allahverdi-Şamlıq mədənlərinin tullantıları isə Debet çayı vasitəsilə Kür çayına axıdılır, Azərbaycan təbiətinə, canlı aləminə, ekologiyasına öldürücü zərbələr vurur.

Respublikanın ərazisində formalaşan bəzi çayların (Tərtərçay, Tovuzçay, Xaçınçay və s.) mənbələri isə erməni işğalı altında olan bölgələrdədir. Ölkəmizə daxil olan çayların demək olar ki, hamısı (başlanğıcını Kür çayından və Böyük Qafqaz sıra dağları silsiləsindən götürən çaylardan başqa) birbaşa Ermənistandan və ya ermənilərin işğalı altında saxladıqları bölgələrdən başlayır.

Ermənistanın sənaye tullantılarının, o cümlədən Mesamor AES-in radioaktiv tullantılarının Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarında basdırılması haqqında dəqiq məlumatlar vardır. Ermənistanın təhlükəli tullantılarının işğal olunmuş Füzuli və Cəbrayıl rayonlarının ərazisinə göndərdiyini təsdiq edən sənədlər Azərbaycan təmsilçiləri tərəfindən Avropa Şurası Parlament Assambleyasına təqdim edilmişdir.

Azərbaycan təbiətinə dəyən zərəri hətta onilliklər ərzində bərpa etmək mümkün olmayacaq. İşğal olunan ərazilərdə yüz illər ərzində əmələ gələn torpağın münbit qatı məhv edilib, flora və faunaya böyük zərər dəymişdir. Bir çox bitki və heyvan növləri məhv edilmiş və ya məhv olmaq təhlükəsi qarşısındadır. Meşə örtüyü yandırılaraq səhralığa çevrilmişdir. Azərbaycanın hidrobioloji mühiti zəhərlənərək ekoloji böhran həddinə çatmışdır. Ermənistan ətraf mühitin mühafizəsinə dair beynəlxalq konvensiyaların bir çox müddəalarını

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin
PREZİDENT KİTABXANASI

pozmaqda davam edir. Təəssüf ki, beynəlxalq təşkilatlar ermənilərin ekoloji terrorunun qarşısının alınması istiqamətində heç bir əməli tədbir görmək istəmirlər.